

SÖRMLANDSLÅTEN

Medlemstidning för Södermanlands Spelmansförbund Nr 1 2000

SVENSKA UNGDOMSRINGEN FÖR BYGDEKULTUR

Anmälan till

ZORNMÄRKESUPPSPELNINGAR i Malmköping 2000

Zornmärkesuppspelningarna anordnas i tingshuset i Malmköping
den 27–30 juli 2000 med utdelning av märken och diplom vid hembygdsgården
lördag den 1 juli

Namn:..... Adress:.....

Postnr:..... Postadress:.....

Tel bostad:..... Födelsedata.....

Ev @-post:..... Jag spelar upp på (instrument):.....

Jag spelar företrädesvis låtar från:.....

Senast deltagit i zornmärkesuppspelningar:.....

Erhållit diplom år: ..... Zornmärket i brons år:.....

Diplom efter bronsmärket år:.....

Jag kan spela upp den 27/6, 28/6, 29/6, 30/6

OBS! Om det blir få anmälningar blir det inga uppspelningar den 27/6

Vid uppspelningen skall minst tre låtar kunna spelas upp inför juryn.

Berättigad att spela upp är man från och med det kalenderår man fyller 16 år.

Anmälan skall vara Ungdomsringsen tillhanda senast den 14 april, OBS tiden!.

OBS! Anmälan är giltig först när anmälningsavgiften är inbetald.

Har Du frågor om uppspelningarna, ring gärna Zornmärkesnämndens ordförande, Jan Elow, 054 – 18 40 06.

Se även Zornmärkesnämndens hemsida, <http://www.ungdomsringsen.se/zorn>.

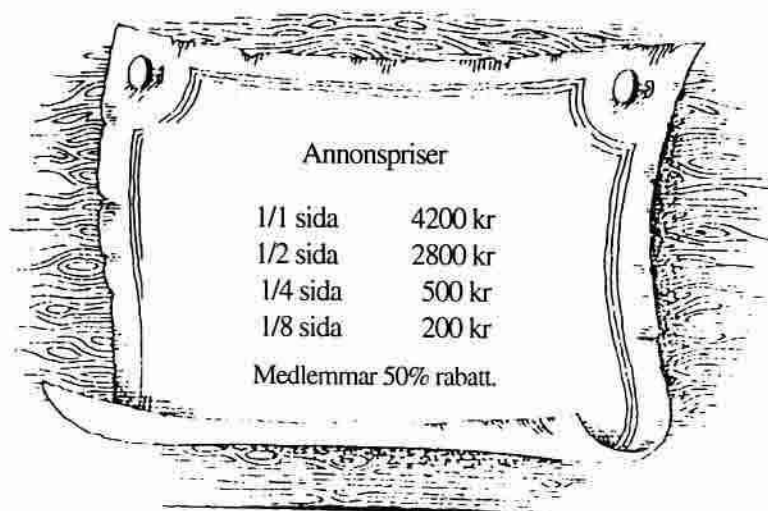
Har Du frågor om "generalprogrammet" i övrigt, ring gärna Anita Hedlund, 0157 - 211 21.

Anmälan sänds till:
Zornmärkesnämnden
Svenska Ungdomsringsen
för Bygdekultur
Box 34056
100 26 STOCKHOLM

Anmälningsavgiften 450:- kronor
inbetalas på postgiro 60 47 83-1
Svenska Ungdomsringsen för
Bygdekultur.
Märk talongen:
Zornmärkesuppspelning.

Arrangörer:
Södermanlands Spelmansförbund
Malmabygdens spelmän och dansare
Svenska Ungdomsringsen för Bygdekultur
VÄLKOMMEN!

Innehåll	
Ordföranden har ordet	sid 2
Kallelse till årsmöte	3
Riksspelmansvecka	4
Sörmländska socknar	5
Södermanlands Spelmansförbund – historik	8
De tidiga spelmanstävlingarna	12
Tjuderuttan, sa räven	16
Zornmärket	17

Omslagsbild och bild sid. 4 foto: Hembygdsföreningen, Malmköping

Ordföranden har ordet

Det första året på detta årtusende är ett intressant år för oss i Södermanlands Spelmansförbund. Vi brukar slå oss för bröstet och säga att vi är landets äldsta folkmusikorganisation med stil och kvalitet. Och det är ju faktiskt så att vårt förbund firar 75-årsjubileum detta år. Ni kan läsa en historisk tillbakablick på de första 25 åren i detta nummer av Sörmlandslåten. I följande nummer kommer Arne Blomberg att berätta om fortsättningen fram till detta år.

Och mycket har ju hänt under dessa 75 år på alla områden och utvecklingen pågår ständigt. Folkmusiklivet förändras också hela tiden och kan ju knappast jämföras med det som var när förbundet tog sina första steg.

Vår oförtröttliga hedersordförande Arne Blomberg tecknade ned sina tankar i en jubileumsskrift när förbundet fyllde 50 år och siade om situationen år 2000. Idag när IT är ett av de stora samtalsämnen kan jag inte låta bli plocka några rader ur skriften:

"Tekniken kommer att i än högre grad stiga in i människans vardag..... Hemelektroniksidan kommer att breddas och även datatekniken kommer år 2000 att ha flyttat in i hemmen".

Så trodde Arne för 25 år sedan nog kan vi påstå att han inte for med osanning. Om folkmusiken i detta föränderliga samhälle fortsatte han:

"Har då folklig musik någon plats i detta samhälle? Ja, det tror jag definitivt! Behovet av kulturell verksamhet kommer snarare att öka än minska i framtiden. Jag tror vidare att själva utövandet kommer att få ökad betydelse, "att göra själv" kommer att vara ett viktigt komplement till det stora utbudet av "färdig" kultur".

Så långt Arne Blomberg och visst hade han rätt. Allt fler människor inser värdet av att se och höra musik, teater och andra kulturella yttringar så att säga i verkligheten då man får med också upplevelsen av atmosfären runt omkring.

En stor händelse under året är också att Södermanlands Spelmansförbund har fått förtroendet att vara värdar för Zornmärkesuppspelningarna som kommer att förläggas till Malmköping, där vårt förbund bildades 1925. Under hela veckan efter midsommar kommer aktiviteter att avlösa varandra i Flensbygden. Det blir konserter och seminarier och folkmusik i alla former och vi hoppas att många av er kommer att gästa Malmköping under den veckan. Vi behöver hjälp av er både som spelmän och som funktionärer på olika sätt under hela den här tiden. Och naturligtvis skall ni vara med på den stora avslutande Riksspelmansstämman lördagen den 1 juli. Då kommer det att bli medalj- och diplomutdelningar till dom som spelat upp, men framförallt blir det en stor spelmansstämma då vi hoppas att ni alla kommer och är med och spelar. Ni får alla detaljer i ett utförligt programblad lite längre fram på vårkanten.

Jag önskar alla en god fortsättning på detta nya år.

Ingemar Skoglund

Kallelse till Årsmöte
med
Södermanlands Spelmansförbund
Församlingshemmet, Malmköping, lördagen den 18 mars 2000

- 13.00** Samling med kaffe och smörgås i Församlingshemmet, Malmköping
- 14.00** Årsmötesförhandlingar
- 17.00** Samling i Stadshuset
- 17.30** Jubileumsmiddag serveras i Stadshuset

För det subventionerade priset av 125:- får vi ankomstkaffet och middagen med underhållning av gästande spelmän.

Anmälan om deltagande senast den 10 mars
Till Ingemar Skoglund tel/fax 08-550 97320
e-post: ingemar.skoglund@telia.com
eller Torsten Gau tel 016-42 00 70
Glöm inte att ange om du behöver specialmat.

Välkomna till årsmötet med vårt 75-årsjubilerande förbund och trivsamt samvaro med spelkamrater.

Verksamhetsberättelser

för det gångna året vill vi ha **senast den 1 mars** för att hinna trycka upp till årsmötet. Det är ett bra tillfälle för alla spelmanlag och grupper att berätta om sin verksamhet. Vi är också tacksamma för att få uppgift om planera spelmansstämmor och andra arrangemang som passar in i den evenemangsfolder som vi distribuerar bl.a. till turistbyråer och bibliotek. Skriv enkelt och kortfattat, manus i alla former går bra och ni kan skicka det per brev, fax eller e-post till Ingemar Skoglund. Adressuppgifter hittar ni i kallelsen till årsmötet.

Riksspelmansvecka

Malmköping 25 juni - 1 juli

Årtusendets första Riksspelmansstämma äger rum i Malmköping – mitt i Sörmland. Det blir folk-musik hela veckan efter midsommar, och Flensbygden blir en mötesplats för spelmän, dansare och alla intresserade. Den första riksspelmansstämman anordnades 1910 på Skansen och det är alltså 90-årsjubileum i år! Det är *Malmabygdens spelmän och dansare* och *Södermanlands Spelmansförbund* som hälsar välkommen till uppspelningar, riksspelmansstämma, konserter, jubileumsfirande mm. Det sörmländska spelmansförbundet är ju landets äldsta och firar själv sitt 75-årsjubileum i år – bildat 1925 i Malmköping – och det är dessutom jämt 90 år sedan den första sörmländska spelmans-tävlingen hölls på Orrestabacken i Flen.

Många jubiléer och mycket musik blir det...

De årliga uppspelningarna för zornmärket sker i som-mar i Malmköping veckan efter midsommar. Här bildades landets första spelmansförbund för 75 år sedan och här finns Gustaf Wetterstugan – det sörmländska spelmanshu-set med sitt stora folkmusikarkiv.

Riksspelmansveckan är alls inte till enbart för de uppspelande eller för riksspelmän. Hit är alla folkmusik-intresserade välkomna! Veckan inleds den 25 juni med den årliga Malmköpingsstämman och kulminerar den 1 juli med en hejdundrande riksspelmansstämma och ett avslutande kalas. Dagarna däremellan innehåller bl.a. en

jubileumsstämma i Flen, konserter, spelstugor, kurser och på fredagskvällen en danskonsert!

Reservera några semesterdagar - eller varför inte hela veckan - till årets folkmusikfest.

Hela programmet kommer i Sörmlandslåtens vår-nummer. Ni kan också rekvirera hela programmet från Södermanlands Spelmansförbund, Ingemar Skoglund, Johansvägen 16, 151 39 Södertälje, 08-550 973 20. Ring Ingemar eller Anita Hedlund 0157-211 21 om du vill veta mer!

Uppspelningarna för zornmärket sker i år i en riktig tingslokal. – i landets äldsta fungerande tingshus! Dom-stolsverksamheten upphör dock vid halvårsskiftet i år och zornjuryns arbete blir alltså det sista innan den gamla inredningen tas bort.

AMADEUS BIANCHINI

SÖRMLÄNSKA SOCKNAR

OCH DERAS MINNEN
BYGDESKILDRINGAR
• ILLUSTRERADE AV FÖRFATTAREN •

ANDRA SAMLINGEN

I.

C. L. GULLBERGS FÖRLAG
STOCKHOLM

CARL PERSSON I
KARLSDAL
EN GAMMAL SPELMANS- OCH SKOG-
VAKTARVETERAN

Carl Persson i Karlsdal.

Vid Skeppsta i Gåsinge lever en gammal man, en sådan där riktigt gammal kärngubbe. Han heter Carl Persson och är trots sina 85 år vid god hälsa och vigör.

Då han den 31 maj år 1834 föddes vid Bläckbacken strax intill Blacksta, var baron Wahrendorf ägare av Skeppsta. Då var Skeppsta någonting helt annat än nu. Det var nämligen en stor bruksegendom med två stångjärnshammare och ståltillverkning. Hammarne voro vid själva gården, men stålugnarne funnos vid Forsbro. Men i likhet med många andra stora bruksegendomar har även denna efter järnvägarnes tillkomst gått tillbaka. Man kan numera inte basera en industri endast på tillgången av vattenkraft, man måste även ha kommunikationer icke endast för råvarans skull, utan även för produkterna. Då Oskar Dickson övertog gården, nedlades för den skull hamrarne. I stället inrättades ett valsverk. Snart nog lades emellertid även detta ned. Och nu är egendomen uteslutande en jordbruksegendom, och vattenkraften drar ett kvarnhjul. Men annars är Skeppsta en vacker egendom än i dag, och det nya huset, vars byggherre är den nuvarande ägaren, ingenjör Arvid Frisell, är både stort, förnämt och vackert.

Men godsets glanstid inföll egentligen under Dicksons tid, ty på den tiden förstod man att leva. Då var huset fullt av gäster, då roade man sig, dansade och jagade. Och då kom till och med kungen dit.

Om detta kan Carl Persson berätta.

Den första stora älgjakten, som hölls, minnes han så väl, som det varit i går. Carl Persson var då med bland drevfolket. Skyttarne voro Karl XV, bröderna Oskar och Axel Dickson, en konsul från Göteborg och en »storherre» från London. Namnen på de två sista herrarne ha fallit ur hans minne.

Första dagen jagades på Grytsheda. Det är skogen bortåt Öllösa kvarn och Holmsjötorp, som kallades så förr. Den började strax bortom Skyttåsa. Etthundrafemtio man drevkarlar voro uppåddade. Så gott som alla gårdens torpare och statare voro med och dessutom en hel del lejt folk. Ja, på den tiden, må ni tro, gick det annorlunda till än nu. Man slog på stort!

Jägarne intogo en bastant frukost på Skeppsta, innan de gåvo sig i väg, ty efter detta tidiga mål fingo de utet, förrän jakten var slut och de återvänt till Skeppsta. Sedan åkte de i vagn till Skyttåsa, varefter de begåvo sig in i skogen och intogo sina platser i jaktlinjen, där de stannade för att avvakta älgarnes ankomst. På bestämd tid satte sig drevfolket sedan i rörelse, och älgarne jagades fram mot skyttarnes bössmyningar.

Fyra eller fem älgar blevo jägarnes byte under den dagen.

När jakten var slut, kommo vagnarne fram. Jägarne stego upp i dem och skjutsades hem för att intaga middag hos jaktherren. Drevfolket

fick rasta i skogen och intaga sin medhavda förtäring, och den var nog inte så dålig, ty på den tiden fauns det både smör och bröd, och sällan glömde man att lägga ned ett ordentligt stycke fläsk i matsäcksväskan. På kvällen ställdes folket upp igen, och så fick det under natten gå till fots till Österheda på andra sidan Klemmingen och därifrån direkt till Sjunda, en annan av Oscar Dicksons egendomar, för att på bestämd tid inträffa i sista drevlinjen.

Herrarne bröto upp från Skeppsta på efternatten och åkte vägen förbi Kattnäs kyrka och över bron, som är slagen över den å, som förenar Klemmingen med Frösjön, för att tidigt följande dag inträffa vid Sjunda och kunna intaga sina platser i skyttelinjen i rätt tid.

Genom skogen voro linjer upphuggna, breda som landsvägar, och vid dessa linjer hade skogvaktarne låtit iordningställa skjutskärmar av kvistar och stubbar, bakom vilka herrarne skulle gömma sig. Stora förberedelser hade vidtagits, ingenting hade uråklåtits, som kunde bidra till att göra denna jakt till en verkligt kunglig jakt, till ett evenemang, som folket skulle tala om i långa tider.

När skyttarne enligt beräkning intagit sina platser bakom skjutskärmarne, satte sig drevfolket i rörelse. En trupp leddes av skogvaktare Lindström vid Skeppsta, en annan av skogvaktare Åkerlind vid Sjunda. Och så börjades jakten. Älgarne kommo fram i gatan, och skotten började smälla.

Då inträffade en muntrande episod.

En stor älgdjur kom fram i gatan på den plats, där engelsmannen satt. Älgen stannade av skrämnel, då han fick se gubben, men i stället för att skjuta, reste engelsmannen sig upp och gick fram till älgen och gick runt omkring honom och betraktade honom noga. Och så lät han älgen springa. De närmast sittande herrarne ropade till honom och frågade, varför han inte sköt.

— Ville ni, att jag skulle skjuta på ett så ståtligt djur, sade han. Nehej, det gör jag inte, och sedan deltog han inte mera i jakten.

Den dagen skötos sju älgar; en av dessa föll för konungens kula.

Drevkarlarne hade 1:50 om dagen, så det vart ganska dyra älgar för den tiden. Men det var ju också en Dickson, som bestod fiolerna, och en kung, som jagade, och vad gjorde det då, om det blev dyrt!

Den där jakten uppehåller sig Carl Persson gärna vid, ty det var ju, som jag nyss sade, ett evenemang. Men annars ha hans intressen gått i en helt annan riktning. Carl Persson har varit fiolist, han har varit, vad man i vanligt tal kallar för bondspelman, och han har spelat på otaliga danser. På den tiden — då han var mest i ropet — såg det ut, som om ingen annan spelman dugt, ty överallt skulle Carl Persson spela. Han spelade inte blott i Gåsinge, utan i Frustuna, i Kattnäs, i Björnlunda. Ja, både i Mariefred och vid Nykvarn i Turinge har han spelat. Och han kan tala om, hur det gick till då ungdomen ställde till med lekar och danser förr i världen. Detta inträffade ju esomoftast, men mest i alla fall vid juletiden. Då slog man sig lös, då fästade man, då hängav man sig åt mat och dryck och sång och dans. Och glädjen stod högt i tak.

— När man kom på kvällen, säger Carl Persson, så stod en kaffepanna full med glödgat

brännvin på bordet. Och då gick man fram tvärt och tog sig en tékopp. Det var intet knusel. Alla gäster utan åtskillnad skulle ha detta kvantum.

Om han inberäknade flickorna, kom jag ej att fråga. Men vi få väl knappast antaga detta.

— Klockan tolv serverades sedan liksom en nattmiddag, och då dukades fram både smör och ost och fläskstekar och limpskivor, som voro så stora som — alla våra da'r. Vetebrödskivor förekommo även, belagda med smör och ost på den ena ändan och stekt fläsk på den andra. En sådan skiva skulle i våra dagar betraktas som ett helt mål. Och så kom kaffepannan fram igen med glödgat brännvin, och tékopparne gingo laget runt. Och efter detta bastanta nattmål tog dansen vid på nytt, och så svängde man om, tills det blev ljust, och då vid sju eller åtta-tiden på morgonen kom kaffepannan och tékopparne fram igen, och man tog en sista färdknäpp, innan man skiljdes åt.

Och Carl Persson var inte den sämste. Han kunde taga ända till fem tékoppar, innan han satte sig att spela. Men sedan spelade han också, så han tvang dem att dansa, så att de voro nära att stupa. Detta hände med en flicka från Afla en gång. Men då blev Persson skraj, och från den dagen spelade han mera sansat.

Vid Skeppsta bruk spelade han tre nätter å rad vid midsommar. Det var annat slag till ungdom då, än det är nu. Då fanus det gott om starka personer. De kunde bära en tunna råg, som vägde $14\frac{1}{2}$ pund, och en karl sittande på den upp för tre trappor och upp på Skeppsta magasinsvind. Och det gick som en barnlek då. Nu

Näckens polskän.

Bondpiga för 20 år sedan. Gåsinge.

rå de inte med ett strumpskafat fullt med spannmål ens, förklarade Persson med verklig övertygelse, men vem kan få några krafter av att äta bara havrebröd.

— Nej, tacka vet jag förr, sade han. Då var det roligt att leva.

Nu bor han på ett ställe uppe i skogen, som heter Karlsdal. Där har han bott i 20 år. Han har tjänat hos Hedengren — 9 år — och Frisell — resten av tiden — som skogvaktare för stängsel och linjer. Och trots sin höga ålder sköter han ännu sin lilla syssla och är glad och förnöjd trots havrebrödet och trots av att han är änkling sedan två år tillbaka. Familjen Frisell ger han ett »oändeligt beröm», särskilt dottern och mågen. När han talar om dem, är det nära, att han får tårar i ögonen.

Carl Persson, som levt under fem kungar, har hela sitt liv bott i Gåsinge, och sina tjänster har han innehaft i allmänhet i 10, 20 eller 30 år. Det hörde också till den gamla tidens seder. Han har varit berättigad till medalj, men det har aldrig blivit av, att han fått den. Och medalj kan man ju leva förutan. Det tycker Carl Persson, och det tycker jag med.

Södermanlands Spelmansförbund

Historik av Gustaf Wetter

Södermanlands Spelmansförbund bildades midsommardagen 1925. Då var ett s.k. sommarting anordnat i Malmköping, och till denna talrikt besökta hembygdsfest hade inbjudan genom pressen utfärdats till alla allmogespelmän i Södermanland att möta upp till en spelmansstämma. Ett 50-tal hade hörsammat kallelsen. På förslag av tillsyningsmannen vid Riksmuseet i Stockholm, Ernst Granhammar, som då var redaktör för Svenska Ungdomsringens tidningsorgan Hembygden, bildades så Södermanlands Spelmansförbund, stadgar antogs och styrelse valdes.

Vårt förbund är således inte mer än 25 år gammalt, men det är dock det första i Sverige. De stadgar, som utarbetats av initiativtagaren, har varit mönster för alla de 19 förbund, som bildats senare i olika landskap. Även i många andra hänseenden har det sörmländska spelmansförbundet varit föregångare för de andra landskapsförbunden.

De sörmländska spelmän, som var samlade till rådslag i en lägerhydda i Malmköping midsommardagen 1925, kunde nog inte ana, att deras beslut skulle få sådana konsekvenser. Den allmänna meningen var nämligen för 25 år sedan, att den svenska folkmusiken låg i själätåget. Möjligen kunde några musikaliskt och etnografiskt intresserade personer få teckna upp de gamla låtarna och spelmanssägnerna och samla dessa i arkiv liksom andra museiföremål. Men att dessa låtar skulle göras levande genom spelmännen ute i bygderna och att folk skulle komma i tusental för att lyssna till folkmusiken på spelmansstämmorna ute i bygderna, det anade ingen av de enkla spelmännen vid förbundets start. Man kan nu tala om en den svenska folkmusikens renässans, och däri ligger förhända spelmansförbundets största betydelse.

Förbundets första styrelse bestod av följande personer: Seth Carlson, Strångsjö, ordf., C. G. Axelsson, Flodafors, v. ordf., Bernhard Boström, Katrineholm, kassaförvaltare, Gustaf Wetter, Katrineholm, sekr., samt Gunnar Hansson, Malmköping, v. sekr. Redan i september 1925 beslöt denna styrelse att låta trycka de stadgar, som utarbetats av stiftaren Ernst Granhammar, att samla alla upptecknade sörmländslåtar i ett arkiv, att upprätta en spelmansmatrikel med biografiska uppgifter om spelmännen och deras repertoar samt att anordna en spelmansstämma redan samma år i Nyköping och Oxelösund. Arbetsuppgifter saknades inte, och arbetslust fanns också, så den nystartade sammanslutningen fick från början vind i seglen. Enligt stadgarna var förbundets uppgift »att söka väcka till liv förståelsen för äkta folkmusik, särskilt den provinsiella inom landskapet Södermanland, samt hjälpa och stödja

spelmännen i deras arbete med att bevara och hugfästa ett ädelt och kärt kulturarv inom tonkonstens område». Detta sökte styrelsen för förbundet att förverkliga genom spelmansstämmorna, som hållits på skilda trakter i landskapet, t.ex. Nyköping och Oxelösund, Julita Skans, Södertälje och Sorunda, Gripsholm, Vibyholm, Malmköping, Ånhammar, Tullgarn, Stenhammar, Björnlunda och utom landskapets gränser på Skansen i Stockholm. Genom dessa stämmor har spelmännen samlats och övat samspel, och deras repertoar har blivit kända och upptecknade. I de första spelmansstämmorna deltog ett 20-tal spelmän. Nu möter över 50 st. upp på stämmor och årsmöten. Från en ringa början har förbundet nu växt, så att medlemstalet den 1 juli 1950 är 153, därav 18 hedersledamöter. Sörmlandsförbundet har varit det största i Sverige, men ligger nu tvåa efter Dalarna.

Resultatet av förbundets verksamhet hade icke kunnat uppnås utan omsorg och möda från ledande män. Förbundet står i stor tacksamhetsskuld i första hand till stiftaren, uppsyningsmannen vid Riksmuseet *Ernst Granhammar* samt till de båda första förbundsordförandena handlanden *Seth Carlson*, Strångsjö, ordf. åren 1925-1931, hans efterträdare, lantbrukaren *Ivar Hultström*, Flodafors som var ordf. åren 1931-1939 samt till murarmästare *Bernhard Boström*, Katrineholm, som i 20 års tid, åren 1925-1945, var förbundets kassaförvaltare. Han liksom alla förbundets förtroendemän har under alla år offrat tid, och, krafter till fromma för förbundet utan ett öres ersättning. Heder åt dessa!

De flesta av de gamla äkta sörmländska spelmännen, som var gamla redan vid förbundets start, är nu döda. Många riktiga storspelmän har vi haft som aktiva medlemmar i vårt förbund. *Anders Andersson*, Lästringe, var en baddare att spela 16-delspolskor och med sin karaktäristiska stråkföring, som ingen yngre spelman nu kan göra efter, var han en värdig representant för den gamla spelmanskulturen. *Melker Andersson*, Husby-Oppunda, hade en ovanligt omfattande repertoar av gamla låtar, särskilt 16-delspolskor från 1700-talet. Det var en riktig kärngubbe. Han deltog 92-årig på spelmansstämman i Ånhammar 1932. *Albert Boström*, Floda, »valsernas konung» livlig och medveten om sin konst, saknades aldrig på någon stämna. *Carl-Erik Eriksson*, Katrineholm, kallad *Carl-Erik i Lind*, var en lång, ståtlig gubbe, prydlig både till kropp och själ, med en rikhaltig repertoar. Hans namn *Karl-Erik Eriksson*, Hälleforsnäs, *Löta-Kalle*, var en tillbakadragen, försynt man, som var med, 86-årig, på stämman i Björnlunda 1943. *Axel Fredrik Bergström*, Tystberga, var med redan år 1925, en fin och rar gubbe i nyborstad bonjour och med smätrevliga låtar. Sista gången han spelade och

Gustaf Wetter i samspråk, med de nu bortgångna spelmännen Fr. Bergström i Tystberga (t. v.) och Per Johan Andersson i Hissjö Björnlunda 1943

gol sin gökpolska var på Nyköpingshus 1945. Han var då över 91 år. *Carl Fredrik Persson*, Järna, var en stadig gubbe och en riktig hedersman. Med sina 80 år på nacken var han ålderman på Skansen 1944. *C. A. Olsson*, *Malar-Olle från Kappsta* och *J. E. Lilja* från Nyköping var ett par bra spelmän med bra låtar, bl.a. efter blinda Kalle från Stigtomta. *Albert Gustavsson-Wall*, Vingåker, var elev efter Widmark och hade själv i sin krafts dagar många elever. På några spelmansstämmor uppträdde han som ledare för, en kvintett, bestående av pappa Albert själv, en dotter och tre söner. Då myste gubben, när de släppte lös en polska efter Lindblom eller någon glad vals efter Widmark. Vi har endast haft en klarinettspelare bland våra medlemmar, *Albert Gustavsson*, Dunker, som med sitt instrument, satte en viss klangfärg på spelet mellan de många fiolerna.

Roligt var det, när gamle Bergström spelade sin gökpolska och gol för kungen, som hedrade spelmansstämman i Malmköping 1931 med sin närvaro. Hans Majestät satt länge och hörde på, mycket road och intresserad, och till tack skakade han sedan hand med de äldre spelmännen. Han frågade då, vem det var som gol. »Det var, allt jag, det, Ers Majestät» sa Bergström och sträckte på sig. »Det gjorde Du bra» sa kungen och klappade gubben på axeln. Men Bergström tyckte dock att det, inte gått så bra. Han utförde nämligen sin gökpolska på det viset, att han själv gol som en riktig gök i det rätta ögonblicket i gökpolskan och det hade inte gått så bra, eftersom han var förkyld. Detta ville han tala om, och därför sa han till Hans Majestät: »Det gick dåligt att spela i dag, Ers Majestät, för jag är liksom lite skrövluger i halsen.» Kungen skrattade mycket gott och gav Bergström ändå mera beröm och ännu en klapp på axeln. – Efteråt var Axel Fredrik mycket

stolt över det kungliga berömmet och ville upp och spela och gala för andra gången.

Anders Andersson i Lästringe stämde alltid upp g-strängen en hel ton, i vilken tonart han än spelade. På ålderns dagar hörde han dåligt och fick då på en spelmansstämma hjälp med stämningen av prisnämndens, ordförande, professor Sven Kjellström. Denne stämde fiolen på vanligt sätt mycket noggrant och överlämnade den sedan till den gråskäggige spelmannen. Denne knäppte på strängarna, stoppade snäckan i örat och konstaterade snart, att inte g-strängen stämde på det sätt, som han var van vid. Han stämde då om basen, tittade på professorn och skakade, på huvudet, vände sedan demonstrativt ryggen åt hela prisnämnden och spelade upp sin storpolska på sitt karakteristiska sätt.

Roligt var det att höra dessa gamlingar spela, och roligt var det att prata med dem. Nu har deras felor för alltid tystnat. Deras låtar lever dock, ty dem har spelmansförbundet till stor del räddat, och de skall inte få tystna.

Ännu har vi dock som aktiva medlemmar i förbundet några gamlingar, som kan spela en polska på gammalt äkta spelmansmanér. *Evald Andersson*, Björnlunda, *Hjalmar Björklund*, Oxelösund, *John Johansson*, Katrineholm, *Erik Ljunggren*, Trosa, *Albert Blomqvist*, Årila, *Anders Gustav Eriksson*, Valla, och *G. Syren*, Södertälje, har antingen passerat de 80 åren eller är på god väg att göra det. Ofta har vi det nöjet att träffa dessa gamla spelmän på våra stämmor och årsmöten. Det är gott krut i spelmansgubbarna. *Axel Wester*, Vingåker, är bara pojken, 72 år, men han var med redan 1910 på riksspelmansstämman i Stockholm. Så som han spelar »tyska klocko» med omväxlande pizzicato och knackningar med stråken på fiollocket, har jag inte hört någon sörmländsk spelman framföra det.

Bland spelmansförbundets 153 aktiva medlemmar kan vi nu glädjande nog räkna 12 kvinnliga spelmän, som trivs mycket bra bland sina manliga kollegor. De spelande damerna har alltid på spelmansträffarna uppträtt i sockendräkter, och denna vackra sedvänja har smittat av sig till karlarna. Av förbundsmedlemmarna är det nu 67 stycken, som äger egna folkdräkter, mest vingåkers- och sorundadräkter, vilka medlemmarna skaffat sig helt på egen bekostnad trots svårigheterna under krigs- och kristider. Det är synnerligen glädjande, att ett sådant intresse för våra vackra folkdräkter helt spontant växt fram bland medlemmarna under de senaste åren. För 20 år sedan var det inte alls modernt, och det kunde då t.o.m. hända, att en spelman, som skulle till en stämma, klädde sig civil och lät sin egen ägandes sockendräkt hänga kvar hemma i garderoben.

Under förbundets första tid förekom intet samspel mellan samtliga medlemmar och ej heller i några större grupper. Det var ju för resten inte tänkbart, att något samspel skulle kunna äga rum, när inte spelmännen hade någon gemensam repertoar. Det är spelmansförbundets förtjänst att ha upptecknat och levandegjort det

H. K. H. Prins Wilhelm trivs bland Sörmlands spelmän. Här lyssnar han till fr.v. Fr. Bergström, Tystberga, Blomqvist, Frustuna, och Carl Erik i Lind, Sköldinge. Stenhammar 1935.

vackraste och mest typiska av den sörmländska melodiskatten. Nu kan varenda sörmländsk spelman spela Österåkers ljusa brudmarsch, den kärva Lästringe gånglåt, kyrkmarschen från Mörkö eller Hultströms komposition, I vårskogen, för att bara nämna några typexempel. Trots rikedomerna på melodier i Sörmland har nya låtar komponerats och Spelmansförbundet har gjort allt för att uppmuntra detta nyskapande. 3 kompositionstävlingar har anordnats, nämligen i Vibyholm 1929 och på Stenhammar 1935 och 1945. I förbundets arkiv finns nu över 100-talet nykompositioner av sörmländska spelmän. Dessa låtar är givetvis av skiftande värde, men en del har verkligen stått sig i konkurrensen och blivit allmänt omtyckta och spelade. Detta är ett glädjande bevis för att den sörmländska folkmusiken lever.

Förbundets medlemmar bor på skilda platser i landskapet Sörmland. Då vi inte kan träffas i något större sammanhang mer än högst en 2-3 gånger per år, är det av största vikt, att medlemmar, som bor i närheten av varann, kommer tillsammans regelbundet för att öva på repertoaren. Under de senaste 10 åren har så varit fallet i mycket stor utsträckning. Förbundet har flitigt arbetande *sektioner* lite varstans i bygderna: 2 i Stockholm, 1 i Eskilstuna och 1 i Skogstorp, 1 i Vadsbro, 1 i Södertälje och 1 i Katrineholm. Den sist-

nämnda är den största och livskraftigaste. Katrineholms Spelmanslag består av 17 medlemmar. Dessa har spelat – för det mesta gratis och ibland för något litet arvode – vid skilda tillfällen i Katrineholm och trakten däromkring. Samtliga har nu egna Österåkersdräkter. Det mest glädjande för lagets del är att Katrineholms stad visat sitt intresse och sin förståelse genom att bevilja det ett årligt anslag av 300 kronor. Staden Katrineholm har genom detta beslut varit banbrytare även på folkmusikens område. Att staden även var den första, som anställde en kommunal musikledare, är väl allom bekant.

Vårt vackra medlemsmärke är ritat av förbundets stiftare Ernst Granhammar. Detta märke i silver utdelas gratis till varje aktiv medlem i förbundet. Förbundets märke i guld har tilldelats bemärkta personer, som på olika sätt stött förbundet i dess verksamhet. Dessa ha samtidigt invalts till hedersledamöter. Sörmlands spelmän kan glädja sig åt att som hedersledamöter ha fått utnämna 20 personer, däribland Hans Kunglig Höghet *Prins Wilhelm*, landshövdingarna *Gustav Sederholm* och *Bo Hammarskjöld*, professorerna *Sven Kjellström* och *Andreas Lindblom*, löjtnant *Arthur Bäckström*, redaktör *Ernst Granhammar*, musikamanuens *Olof Andersson*, fil. dr *Marshall Lagerqvist*, landsantikvarie *Ivar Schnell*, violinisten *Karl Sporr*, disponent *Nils Eriksson*, riksspelman *Jon Erik Öst* samt godsägarna

Seth Carlson och Ivar Hultström, förbundets förutvarande ordförande.

Förbundet är anslutet till Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur. Denna sammanslutning utdelar efter uppspelning till förtjänta spelmän – vilket avgöres av en sakkunnig jury – Zorns spelmansmärke i silver och brons. Riksstyrelsen för Ungdomsringen kan till alldeles särskilt förtjänta personer utdela det Zornska spelmansmärket i guld. Denna utmärkelse har kommit 6 av våra hedersledamöter till del, nämligen framlidne redaktör *Ernst Granhammar*, professor *Sven Kjellström*, musikkonsulent *Olof Andersson*, godsägare *Ivar Hultström*, violinisten *Karl Sporr* samt nuvarande ordföranden *Gustaf Wetter*.

Två gånger har Spelmansförbundet i samarbete med Svenska Ungdomsringen anordnat uppspelningar för Zorns spelmansmärke, nämligen år 1938 i Malmköping och 1945 i Flen. Den som erövrar detta märke i silver har rätt till titeln riksspelman.

Vi har 12 st. sådana inom vårt förbund, vilket är ett gott bevis för dess musikaliska standard. Vilka dessa är framgår av vår medlemsmatrikel.

Jag tror att intet annat landskap i Sverige – det skulle i så fall vara Dalarna eller Uppland – kan ställa upp så många riksspelemän som Sörmland. I uppspelningen för Zornmärket 1945 deltog 21 spelmän, av vilka 6 st. erhöll märket i brons. Kostnaderna för dessa uppspelningar samt för märkena har helt betalats av förbundet.

Sörmländska storspelmän vid Julita 1928: fr. v. Anders Andersson, Lästringe, Fr. Bergström, Tystberga, samt Albert Boström, Floda («valsernas komune»).

Flenmon håller alltid dörren öppen för Sörmlands spelmän!

Inget annat land i världen har offrat så mycket pengar på uppteckning och publicering av folkmelodier som vårt lilla land. Det ska vi svenskar, och särskilt då vi spelmän vara tacksamma för. Men det är inte meningen, att dessa låtar ska ligga arkiverade. Det är i stället meningen att de ska levandegöras genom att spelas och sjungas. Då först blir denna vår tonskatt rätt förstådd och rätt uppskattad. Nu blåser frisk medvind för spelmansförbunden och spelmansgillena i vårt land, och folkmusiken ljuder från fioler nyckelharpor, klarinetter, bockhorn och spilopipor från Skåne upp till Lappland. I den stora orkestern är vi sörmländska spelmän endast en ringa del. Vi sörmlänningar är glada över att vi var de första, som insåg betydelsen av samarbete och organisation spelmännen emellan. Under 25 år har nu vårt förbund varit verksamt till fromma för den sörmländska folkmusiken. Jag är övertygad om att vårt förbund kommer att bestå i framtiden, ty det arbetar ju för ett så vackert och ädelt mål: Den Svenska Folkmusiken. Tag bort den från vårt kulturella arv! Då vore det, som om regnbågen skulle mista en av sina färgnyanser. Vi äger i vårt land en stor skatt i vår folkmusik, en skatt, som är oåtkomlig för rost och mott och mal och som ska bestå, så länge som det nationella Sverige består. Förvalta den skatten väl, kära spelmän, och Ni alla andra folkmusikens vänner och gynnare!

I samband med spelmansförbundets 25-årsjubileum 1950 utgavs en Festskrift, ur vilken ovanstående historik – något förkortad – är hämtad.

Arne Blomberg:

De tidiga spelmanstävlingarna

Den första spelmanstävlingen på Gesunda 1906 kan ses som den svenska spelmansrörelsens födelse-datum. Den följdes av en rad liknande tävlingar i Sverige och i Finlands svenskbygder och den första sörmländska tävlingen hölls på Orrestabacken i Flen 1910 – alltså för jämt 90 år sedan.

Intresset för vår folkliga kultur var stort under 1800-talet. Götiska förbundets medlemmar svarade för ett viktigt eget uppteckningsarbete och stimulerade andra att ta vid. Den första folkmusikutgåvan Traditioner af Svenska Folk-Dansar utgavs 1814-15 och i Sörmland blev A.G. Rosenberg den förste store upptecknaren. I slutet av seklet publicerades en hel del låtar och Nils Andersson hade börjat sin upptecknargärning. Det var melodierna – uttrycket för folksjälens – som man var ute efter och de skulle gärna anpassas för salongerna. Rosenberg publicerar sina uppteckningar satta för piano. Spelmannen själv var inte intressant, men fick så småningom sin debut genom att Skölds Anders från Rättvik anställdes på Skansen i Stockholm 1892 för att svara för musiken till folkdanserna. Två år senare fick han sällskap av Fredrik Hult i Molkom och då började man även med låtspel som ren musikunderhållning.

Han hade också med sig två prisdomare, stadsnotarien Andersson från Lund och kand. Romsson från Mora. Zorn själv var tredje man i prisnämnden.

Hela skaran av spelmän, allmogen och de många turisterna tagade nu upp för bergssluttningen. På en öppen plats mitt i skogen gjordes halt, en gammal höskrinna kördes fram och blev tribunen, kring vilken allt folket lägrade sig. Prisdomarnas hedersplatser utgjordes av tre kullerstenar, som rullats fram. Och så började tävlingen.

De gamla låtarna dominerade, men även mera moderna saker hördes. Ryss-Anna från Sollerön t.ex. bläste tämligen oklanderligt Napoleons marsch över Alperna. Men den låten är ej tillräckligt gammal, så Zorn och Ryss-Anna kom inte med bland pristagarna.

Det var mest oxhorn som användes, och man måste förvåna sig över hur mangskiftande låtar som kunde framlockas på detta enkla instrument. Oxhorn är för övrigt särdeles tungbläst, och särskilt kvinnorna använde därför ofta bockhorn, som är betydligt lättare att hantera. De horn, som användes vid tävlingen, voro i

allmänhet ett eller ett par hundra år gamla. Några är hornblåsningen nästan utdöd i Dalarna. Det yngre släktet kan inte hantera hornen – kanske ha de svagare lungor än förfäderna. Av de tävlande berättade en kvinna, att hon ej tagit i ett horn på 40 år. Då Zorn utlyste sin tävlan letade hon fram sitt gamla horn och övade upp sin talang.

Efter hornblåsarna kommo fiolisterna, 16 man högt. Där fanns många av Dalarnas mest kända spelmän. Timas Hans Hansson, Ore och Isak Anders Persson i Alfdalen spelte flera härliga polskor och skänklåtar. Den senares polskor erinrade mycket om de norska springlekarna, och det är inte omöjligt att det är från Norge han fått sina bästa låtar.

Det är Zorns mening att småningom plocka fram de gamla låtarna, som undanträngts av dragspelet. Han var mycket belaten med tävlingen (som torde kostat honom vackra slantar, då han ensam ansvarar för alla omkostnaderna) och kommer att nästa midsonmar arrangera en liknande kraftmätning, då på någon annan plats i Mora.

Efter prisutdelningen uppträdde de många spelmännen och fröjdade publiken med sina låtar. Från hornblåsarna, som dragit uppåt berget, skallade locktonerna utöver nejden och hördes långt utöver Siljan, när man i den stilla kvällen angående mot Rättvik och hemåt.

Första priset i hornblåsning vanns av N. H. Halvarsson från Malung och Timas Hans Hansson från Ore blev första pristagare i fiolspel. Arrangemanget var en succé och liknande tävlingar anordnades kommande år på en rad platser. I Mora, dit Zorn återigen inbjöd Dalarnas hornblåsare och spelmän fick tävlingen ett visst drag av upprepning. På övriga orter, i synnerhet i Lund, Göteborg och Sundsvall, där de största tävlingarna hölls, verkade samlingen av spelmän och presentationen av de gamla låtarna med nyhetens hela styrka. Under 1907 naddes även svenska Finland av den nyfödda spelmansrörelsen genom att en tävling

Täflan i gamla folklåtar vid Gesundaberget.

Den första spelmanstävlingen skedde under enkla former, en skrinna utgjorde scenen. Anders Zorn sittande till höger. Två kort från 1906.

Den gamla spelmansmusiken hade i praktiken förlorat sin funktion i samhället. Modernare instrument hade ersatt fiol och nyckelharpa och samma sak var det med fåbod-musiken – hornblåsandet behövdes inte längre. Detta är bakgrunden till Anders Zorns initiativ till en tävling för hornblåsare och spelmän på Gesundaberget den 1 september 1906. Han hade under en resa i Dalarna år 1905 saknat de hornlåtar han tidigare hört ljuda från fåbodarna. Det visade sig att konsten att blåsa horn var på väg att försvinna. Tävlingen utlystes i Mora. Föddning 32 spelmän fördelade på fiol, kohorn och bockhorn, anmälde sig. Arrangemanget var enkelt men uppmärksammades stort. DN skrev

Vid middagstiden kom Zorn, klädd i Moradrakt, röende i sin långa kyrkkbat och omgiven av en massa spelmän och kullor.

anordnades i Helsingfors av den nybildade föreningen Brage. Förslagsställare var den finlandssvenske upp-tecknaren - sedermera professorn - Otto Andersson.

Spelmanstävlingen i Helsingfors förtjänar ett särskilt omnämmande som födelseplats för allspelet. Otto Andersson har själv beskrivit detta:

Tävlingen hölls i Nyländska nationshuset och blev en stor framgång. Den hade i huvudsak samma förlopp som tävlingarna i Sverige med undantag av en väsentlig och mycket uppskattad avvikelse. Efter den egentliga tävlingen sammanförde jag alla deltagare uppe på estraden, stämde fiolerna i samma tonhöjd - stämningarna var ännu vid denna första sammankomst mycket olika - och anförde några av de låtar, som jag visste att alla eller så gott som alla hade på sin repertoar. Somliga spelade primstämman och andra sekunderade; det blev en "allmogeorkester", sådan man icke hört förut.

Flen 1910

Tävlingsidén spreds under de kommande åren och den första sörländska spelmanstävlingen anordnades 1910 på Flens gamla marknadsplats, Orrestabacken. Nu var inte Zorn med, utan en enda man - redaktör E. Gombrii - stod för arrangemanget. Troligen var detta orsaken till att somliga tyckte att tävlingen hade karaktär av geschäft (DN). Prisnämnden bestod av musikrecensenten i Dagens Nyheter, Victor Hellström, herr Edvard Kjellgren från Söderköping samt herr A. Engdahl, Nordiska museets representant, som var närvarande för att utvälja spelmän som skulle inbjudas till den kommande riksspelmansstämman i Stockholm.

Tävlingen var förhållandevis stor med 39 deltagande spelmän och spelskickligheten varierade. Södermanlands Nyheter skriver att *mycket var vackert, verkligen vackert, men mängen hade nog tyvärr låtit sig påverkas av slagdånge-musiken från dragspelen*. Svenska Dagbladet anmärkte att *flertalet spelade ju inte så särdeles märkvärdigt, men de gjorde ändå intryck. — Där skyntade en ande som i all kulturfattigdom hållit sig upprätt för att den haft en fiolstråke att stödja sig på och strängalat att marschera efter*

Anders Andersson, Lästringe och Axel Wester, Vingåker vann första pris i respektive klass. Oskar Rosén fick extrapris för spel på nyckelharpa (han var född i Stigtomta, men hade arbetat vid Strömsbergs bruk i Uppland, där han lärde spela). Tidningarnas referat bidrar med fler intressanta detaljer om denna första sörländska spelmannsamling. Läs dem!

Södermanlands Nyheter den 25 juli 1910

SPELMANSTÄFLINGEN I FLEN ägde rum i går inför 1.000 åhörare

Fiolmusiken, vår vackraste och äldsta musik, har, som det velat synas, under de senaste årtiondena mer och mer undanträngts af dragspelen med dess parodi på verklig musik. Den musiken kom hit från Tyskland och naturligtvis blef den bland folkets breda lager genast populär, därför att den var utländsk. Den härliga gamla fiolmusiken trängdes som sagdt undan och den skulle kanske också till större delen försvinna inom ytterligare några tiotal år, om ej något gjordes för att bibehålla densamma.

Idén att anordna spelmanstävlingar är icke alldeles ny, men dock ej så gammal. Detta sätt är också utan tvifvel det riktiga för att väcka till lif fiolmusiken och för att få reda på våra gamla vackra låtar. För Sörmland är dock tävlingar för fiolspelare något nytt. Täflingen i Flen igår visade dock att idén omfattades med det allra lifligaste intresse, och arrangören af täflingen, redaktör E. Gombrii har verkligen gjort sig förtjänt af ett tack för det utmärkta initiativet. Det visade sig ock, att det inom vårt fagra län finnes ett ej obetydligt antal fiolspelare, något som man ej trott då man vet att många gått bort och ingen tagit upp deras fejl. Ej mindre än 45 spelmän, alla utom tre, fiolspelare, anmälde sig, och få af dem uteblefvo.

Allmänheten visade också ett lifligt intresse, ity att den vackra Orrestabacken vid tävlingarnas början var befolkad af minst 1.000 personer. Från tribunen invid stora flugsvampen från hertiginnans sommarmarknad fick man nu höra spelmännen, som hvar och en först fick utföra ett stycke. Detta drog öfver två timmar, och då den stora skaran spelmän slutat tog man sig en rast. Sedan kommo de som prisdomarna ansett bäst, ett ej obetydligt antal äfven de, och spelade en eller ett par bitar hvar. Man fick höra allt möjligt. Sprittande glad dansmusik och veka melankoliska låtar.

Mycket var vackert, verkligen vackert, men mängen hade nog tyvärr låtit sig påverkas af slagdånge-musiken från dragspelen. Mången spelman skördade kraftiga applåder, men många vackra låtar blefvo ej tillfullo uppskattade. Till slut uppträdde några spelmän i ett par omgångar tillsammans, och man får erkänna att deras samspel var utmärkt i betraktande af att ingen öfning däri förekommit.

Efter denna musik som slutnummer förrättades prisutdelning. Prisnämnden utgjordes af komminister Axel Engdahl, Lästringe, Dagens Nyheter's musikrecensent hr Hellström samt herr Edv. Kjellgren. Första priset för de äldre spelmännen tillföll 59-årige förre kyrkovärden A. Andersson från Ingmundsta i Lästringe. Andra pris fick 70-åriga A.P. Gustafsson, Groptorp, Dunker. Den förre erhöll 20 och den senare 10 kronor. 3:e pris, 8 kronor, eröfrades af 67-åriga blinde I.A. Gustafsson, Kjula.

I tävling för yngre spelmän eröfrades pris af följande: 1:a pr. Axel Vester, V. Vingåker, 20 kr. 2:a pr. A. Boström, Flodafors, 10 kr. 3:e pr. A. Eriksson, Årila, 8 kr. och 4:e pr. G. Karlsson, Väderbrunn, 5 kr.

Dessutom utdelades följande extra pris: C. O. Rosén, Öija Flen, 10 kr för musik a nyckelharpa, den enda som var representerad a täflingen, N. Gustafsson, Katrineholm, 9 år, 5 kr. G. Larsson, d.o. likaledes 9 år, 5 kr. samt K. E. Nilsson, Hultstugan, Bergshammar, 10 år, 5 kr. 20 andra spelmän erhöillo reseersättning.

Spelmanstäfningarna i Flen.

De talrika anmälningarna om deltagande i dessa för Södermanland nya täfningar gifva vid handen att det fagra landskapet har rätt många spelmansgubbar af gamla stammen kvar. Bland de hittills anmälda 33 nämner en att han är 82 år, en 78, en 77, en 75 och en 73. En annan är blind, hvilket dock ej afskräcker honom.

Det stora flertalet spelar fiol, men representanter finnas för flöjt och klarinet. Och det är förhoppning om att få höra åtminstone en nyckelharpa.

När så många sockenmusikanter komma fram till en större offentlighet än de förr varit med om, torde den sakkunnige, som blir närvarande för att tillvarata möjligen oupptäcknade melodier, icke blifva utan. Kanhända hittas något motstycke till den, hvilken den sörmäländske polonäsvirtuosen Sven Kjellström betecknat såsom en af folkmusikens pärlor.

Täfningarna om söndag kl. 3 e. m. hållas, om det blir vackert väder, i den björkskuggade "Haparandabacken" strax bakom järnvägsstationen. Musikestraden placeras så att alla i en mycket stor åhörareskara se och höra spelmännen. Om regn faller, förläggas täfningarna till teaterlokalen.

Sv D 20 juli 1910

Stort spelmansmöte i Flen.

Gamla goda Sörmlandstoner.

Det ligger någonting i den urgamla historien om honom eller rättare sagt om dem som lärt sitt strängaspel af Näcken. Den ger oss en nyckel till allmogemusikens poesi.

Man skönjer lätt på dessa isgrå eller tättarmörka, uppsluppet leende eller evigt dystra gamlingar som möta en vid spelmanstäfningarna i våra dagar, att det inte var slumpen som en gång satte dem felan i händerna. De se ut att ha lyssnat i sina dagar. Lyssnat till regnets sorl, vågornas tonande skvalp och bäckens klingande fall mot stenhällarna, lyssnat på poetens inåtvända sätt. Och när de spela sökas de ännu af det naturens trolltyg som var en skum punkt i deras barndoms tro. De lyssna ännu till sina strängars återljud från gamla tider och gamla stämningar, än fördjupande sig däri och än kastande af sig dem med en solig munter trall.

Våra gamla bondspelmän äro poeter, tycker jag, visserligen primitiva, utvecklade, men med poetens hänförelser och förgätenhet.

Hvilken underbar samling af gamla sörmäländska musikmän hade inte på söndagen stämt möte vid Flen på provinssens stora spelmanställen! Af 45 anmälda hade 39 anländt. Flertalet spelade ju inte så särdeles märkvärdigt, men de gjorde ändå intryck. Där satt en själ i det djupt liggande ögats glitter och skimrade om kärlek till naturen, till tonerna och hvarför icke till lifvet; men den berättade också om slit, armod och kantstötthet. Där skymtade en ande som i all kulturfattigdom hållit sig upprätt för att den haft en fiolstråke att stödja sig på och strängalät att marschera efter.

Det är mest gripande att se dessa gamla bondbarder spela. Och man ser dem utan medlidande, äfven då de äro rätt kläna i sin konst. De gå i alla fall upp i den. Den ene står som en staty, dödsdyster och orörlig, den andre stampar med foten, vränger med stråken, kastar med hufvudet och himlar med ögonen mot solen — kort sagt har alla möjliga hyss för sig. Men han är ingen klovn. Man skall vara mycket klen psykolog för att rangera honom på den bänken.

Solen lyser stor och grann öfver Haparandabacken där bakom Flens järnvägsstation. Betydligt mer än 1,000 personer ha samlats i slutningen mellan vackra hvitstammiga björkar och slagit krets kring en liten paviljong som i form och färg liknar en flugsvamp. Utanför denna på en liten estrad uppträder den ene efter den andre af spelmännen med sina låtar. Utom 70- och 80-åringarnas konstnärssyra är det äfven täflan af några ringa penningpris som sätter stråkarna i gång; och slutligen vinkar också för 5 eller 6 af de bästa spelmännen en färd till Stockholm och till Skansen under det förestående spelmansmötet där.

Det är en 82-åring som först ropas fram. Efter honom ledes en blind gamling fram af två pojkar. Han har ännu glöd kvar under sina släckta ögon och fingrarna äro fortfarande underbart flinka.

— Den där får nog komma till stan! ropar en röst, när gubben slutat sin låt.

Gubbarna passera revy. Alla vilja se dem och publiken står tåligt timme efter timme på samma plats och betraktar med intresse det gamla gardet. Så småningom börjar applådererna ta fart, och emellanåt hör man utrop af beundran från någon alderstigen musikentusiast:

— Jo, den k a n spela han!

Eller:

— Si den har lärt sig hos Näcken han liksom Gla' bom!

När nyckelharpan klingat ut, särdeles mjukt och vackert för resten, ropas det:

— Lyft opp spele, så vi får si'et!

Man är inte van vid den sortens instrument i Sörmland.

Andersson i Ingemundsta, en stor gemytlig Skagg-joter som säkert skulle skaka på hufvudet åt Näckenteorien, kniper tydligtvis publiken och äfven prisnämnden. Han har också en flott ton, god teknik och lefvande rytmsus. En annan af gunstlingarna är Vingakraren Wester, hvilken spelar med ett väljud och en takt så att unga drängar stå och titta rätt framför sig som förhäxade.

Är det möjligt att de under ögonblickets rörelse just afsvärja sig piglocket!

Från kl. något öfver 3 e. m. till något före 7, d. v. s. under de soliga timmarna mellan två grufliga regnskuror, varade det intressanta och i sitt slag högst stämningfulla spelmansmötet. Senare på kvällen blef dans efter de gamla goda Sörmlandstonerna.

Arrangemangerna för täfningdagen voro högst lyckade — d. v. s. inga. Mänskligt att döma inskränkte de sig till att en hufvudarrangör, en viss herr Gombrii, upptog 50 öre i entré och däraf utdelade nedanstående pris jämte ungefär 50 kr. i respengar till spelmännen. Det bör ha blifvit ett litet nätt öfverskott, hvilket väl skulle ha passat i deras händer som verka för att väcka gammal musik med hvad därtill hör till klang igen. Det finnes nämligen sådana.

Prisbedömningen

I den äldre gruppen erhöi A. Andersson, Ingemundsta, första pris 25 kr. Ett andra pris på 10 kr. fick A. P. Gustafsson, Dunker, och J. A. Gustafsson i Kjula, den blinde spelmannen blef tredje pristagare med 8 kronors recett.

I den yngre gruppen blef rangordningen mellan allmogevirtuoserna följande: Axel Wester, Vingåker, A. Boström Flodafors, A. Eriksson, Årila och G. Karlsson, Väderbrunn. Prisen som de föregaende och 5 kr. till fjärde pristagaren.

Extrapris utdelades till Oskar Rosén, nyckelharpisten, 10 kr., till 9-åringarna Nils Gustafsson och Gunnar Larsson, bägge från Katrineholm, 5 kr. och likaledes 5 kr. till en ungdom på 10 år K. E. Nilsson.

Yorrick.

Sv D 25 juli 1910.

Spelmanstäfningar i Flen.

Alla Sörmlands bondspelmän mötte, inalles ett 40-tal.

Söndagen var en högtids- och glädjedag i Flen för vännerna af gamla låtar och melodier. Sörmlands bygdespelmän hade nämligen där stämt möte för att låta höra sina äldriga fioler, fioler med minnen kanske ända från farfars fars tid, hvilkas strängar sätta fantasien i rörelse och frammana bilder från bröllop och begrafningar, dans och fester.

Hela morgonen gingo nu Flensborna och alla som kommit från bygderna omkring, ängsliga och rädda och tittade upp mot skyn, som hotade med dystra moln mellan hvilka solen då och då skymtade fram. Frampå förmiddagen stod regnet i strömmar och man började ana det värsta. Med det värsta menades då att spelmännen skulle vara tvungna att hålla till inomhus i samhällets dammiga teaterlada i stället för i det fria. Men försynen är nådig ibland, och vid middagstiden, då man redan resignerat och följaktligen börjat församlas i ladan, skingrades molnen plötsligt och Flen låg där badande i sol och värme.

Och som genom ett trolslag kom hela Flen på benen och det var minst ett par tusen människor som sträfvade uppför den s. k. Haparandabacken, på hvars krön festen nu kunde äga rum, och där slogo sig ned på stenar och tufvor. Då jag frågade en af urinvånarna om orsaken till det, mänskligt att döma, omotiverade namnet på denna grönskande slutning, svarade han: Jo, för många år se'n var det en som hade gjort af med sig. Och han var från Haparanda.

Men återvändom till bygdespelmännen, där de nu midt bland blommor och ståtliga, hvita björkar, knäppa och stämma sina instrument. De flesta se förväntansfulla ut med en min som sade att de nu ämnade göra sitt allra bästa. Så började då täfningen mellan omkring 40 spelmän — det var den äldsta af de närvarande, den pigga 82-åriga H. G. Persson i Flen, som öppnade festen med en gammal hambo. Och sedan blef det dansar och låtar: det var polskor och valser och brudmarscher, åtskilliga med säregna melodier och tongångar, äkta, oförfalskad och enkel musik. Och man gladdes i hjärtat, när man såg att den tarfliga dragspelskulturen ännu ej alldeles hunnit ta död på och utrota violinen och dess trogna. Nu måste man ju erkänna att af allt hvad som här presterades åtskilligt var tämligen enkla och

intetsägande saker, och man märkte att här och hvar en eller annan af de smakfördärfvande, moderna melodierna lyckats smygga sig in bland alla de ursprungliga och mera värdefulla.

Det var för öfrigt ganska rörande att se dessa spelmän komma fram en och en på den lilla estraden, de flesta knotiga och härdade af arbetet i jorden, allvarligt lyssnande till sin musik. Man såg hur det ryckte i mungipor och i ansiktet: det kändes allt liksom litet underligt att så stå där och spela inför så många åhörare, och det gick nog inte så bra som där hemma i ensamheten. Andra åter framträdde lugna och behärskade och oberödda. Och man stod där och bara undrade öfver hur dessa af hårt arbete styfva fingrar så lätt kunde dansa fram öfver strängarna.

Det var i synnerhet två af spelmännen som visade att musikens gåfva äfven tränger ned bland folkets led. När man hörde den 59-åriga Anders Andersson i Ingmundsta, smög sig den tanken på en hur det kunde vara möjligt att han själf kunnat lära sig hvad han presterade. Och i kanske ännu högre grad gäller detta om den 30-åriga Axel Wester i Vingåker. Båda försatte åhörarna i stormande förtjusning i synnerhet när den sistnämnde briljant spelade Knäppolska, i hvilken han knäppte fram de mest klara och vackra toner, och en egendomlig polka, Sörmlandshoppare, som den kallades. Och Anders Andersson ståtade med dubbelgrepp och en likaledes ren ton i sina bröllopsmarscher och polskor. Ett af hans nummer, en äkta slängpolska, hade en rent fascinerande verkan på åhöraren: man såg hur leden började gunga och vagga och hur litet hvar ofrivilligt stampade i takt med spelmannen.

Så kom där en spjufver, den 55-åriga Magnus Nilsson i Ärilabäcken, som trakterade de lyssnande med en som han påstod 200-årig gammal kärlekssång: Karin, med en egendomlig rytmik och melodi. När han så försökte sjunga orden till blef jublet stort, och han väckte äfven skrattsuccès med sin sångpolka: Det är ett nöje att vara gifter.

Det var minsann ingen lätt sak för prisdömarne att bland alla dessa spelmän plocka ut de bästa. Man gjorde så att sedan alla hörts — de voro indelade i två klasser med åldersgränsen satt vid 55 år — utvaldes de sex bästa ur hvarje klass, hvilka sedan fingo spela på nytt. För öfrigt fanns det äfven en som spelade nyckelharpa, något som han gjorde riktigt bra för resten, och två som hvardera trakterade respektive flöjt och klarinett. Så fick man äfven höra tre små blifvande musici: de 9-åriga Gunnar Larsson och Nils Gustafsson i Katrineholm och den ett år äldre Karl Erik

Nilsson i Hultstugan. De spelade öfverraskande godt och rent för sin ålder, särskilt den lilla käcka Nils Gustafsson.

Efter ungefär tre timmar var prisbedömningen klar. I den äldsta klassen tilldelades första pris, 20 kr., Anders Andersson, andra, 10 kr., den 70-åriga A. P. Gustafsson i Dunker och tredje, 8 kr., Johan Gustafsson, Kjula. I den "yngsta" åldersklassen segrade den 30-åriga Axel Wester och erhöll 20 kr.; 10 kr. tillföll A. Boström i Flodafors, 8 kr. A. Eriksson i Ärila och 5 kr. Gustaf Karlsson i Väderbrunn. De tre pojkarerna erhöles extra pris, 5 kr., och den som spelade nyckelharpa, den 49-åriga Oskar Rosén i Öja, 10 kr.

Anordningarna voro ganska underhålliga, och det var äfven tråkigt att det hela tydligen var tillställt egentligen som ett geschäft — prissumman, 106 kronor., stod knappast i rimlig proportion till de minst 500 kr., som säkert inflöto i inträdesavgifter. Visserligen erhöles samtliga spelmän, utom pristagarna, reseersättning, hvilken dock knappast öfversteg 100 kr. Anordnare var en Eskilstunajournalist, hr Gombrii, och som prisdömare fungerade hr Kjellgren, Söderköping, och hrr Engdahl och Victor Hellström från Stockholm. Hr Engdahl var särskildt ditrest för Skansens räkning i och för engagerande af någon spelman till det stundande riksspelmansmötet.

När festen var öfver kom det en duktig regnskur, som rensade luften och gjorde den sval och behaglig för den dans som sedan vidtog däruppe på Haparandabacken.

Victor.

DAGENS NYHETER 25 juli 1910

Tjuderuttan, sa räven

Den 7 december, en strålande vacker och solig dag, var det press release i Musikaliska akademiens lokaler på Nybrokajen. En klass ystra lågstadiesbarn under ledning av Barbro Tällman dansade sånglekar till ackompanjering av Lars Lindkvist på nyckelharpa och Christina Frohm på fiol. Efter en stunds lek och dans bjöds på spel av en trio bestående av Christina Frohm med två elever: Jon Jörpeland och Eirik Jungar Holdar. Så bjöds på förfriskningar, ordentligt uppskattade av de unga artisterna.

Så berättade Lars Faragó, RFoD, om skälet till dagens samling. En rykande färsk bok med titel ovanstående presenterades. En bok som handlar om och behandlar svenska sånglekar. Boken är utgiven av En Bok För Alla och RFoD. I boken igenkände man ett flertal sånglekar från Spelmansförbundets vishäften, men där fanns också en mängd sånglekar, som åtminstone för undertecknad var helt nya. På några ställen fanns en sånglek i mer än en variant. Man har alltså strävat efter att visa på lokala variationer.

Vid presentationen påpekades flera gånger att avsikten med boken inte är att visa hur man **skall** utföra sånglekarna utan hur man **kan** göra. Till boken hör två CD-skivor med alla bokens sånglekar insjungna. Avsikten är att illustrera hur det kan låta. Insjungningarna är Alltså avsedda för "härkning" inte för dans.

I boken finns alltså sånglekar, samlade efter hur man genomför dem: i ring, som långdans, o.s.v. Där finns anvisningar hur man kan genomföra dem och noterna är – förutom med text – försedda med ackordanalys.

Visste ni varför man oftast har den vänstra armen fri när man leder långdansen och varför den sista dansaren har den högra handen fri?

Svaren finns i boken! Köp den, läs den, använd den och låt på så sätt de gamla sånglekarna åter få liv! Boken finns att köpa hos En Bok För Alla för en femtiolapp.

Avsikten med boken är dessutom att den skall vara den första i en serie om tre. Man kan hoppas att de återstående inte låter vänta på sig alltför länge.

Som en avrundning av dagen fick vi en snabb genomgång av Märta Ramsten och Eva Danielsson från Svenskt Visarkiv. De berättade om sina forskningar kring de svenska sånglekarnas historia, vilket resulterat i boken "Räven raskar, en bok om svenska sånglekar". Om tiden räckte skulle man med lätthet kunna fördjupa sig i många intressanta ting inom ramen för ämnet.

Sist men inte minst skall påpekas att "Tjuderuttan, sa räven" illustrerats på ett härligt sätt av konstnären Owe Gustafsson. Tillfrågade elever på plats var lika förtjusta i bokens rävar och ormar som undertecknad!

Nils Häggbon

Tjuderuttan,
sa räven

Sång och danslekar från förr till nu

Finns i din bokhandel

Zornmärket

Zorns spelmansmärke har till syfte att medverka till att vidmakthålla och öka intresset för den svenska folkmusiken. Det betyder bl a att nya generationer skall stimuleras till att på ett traditionsbevarande sätt vidareföra och skapa förståelse för den musik och de spelstilar vi ärvt från äldre tiders spelmän. Märket är väl känt i samhället och att ha erövat Zorns spelmansmärke i silver utgör såväl inåt, i spelmanskretsar, som utåt mot samhället i övrigt en kvalitetsmärkning av sin bärares kompetens att utöva folkmusik.

Zornmärket har sitt ursprung i det spelmansmärke som konstnären Anders Zorn ritade och bekostade till den första riksspelmansstämman, som anordnades i Stockholm år 1910. Märket och verksamheten runt det syftade då, och gör det fortfarande, till främja våra folkmusikaliska traditioner. Det handlar om att vår folkmusik alltjämt skall kunna behålla och hävda sin särart och sådana uttryckssätt som varit kännetecknande för olika delar av Sverige. Vi upplever idag att folkmusiken står stark samtidigt som ett rikt utbud av annan musik öser ur folkmusikaliska källor och även förändrar dess egenart.

Zorns spelmansmärke i silver, det som berättigar till benämningen riksspelman, kan erövas vid årsvisa uppspelningar som, efter ansökan av främst länsvisa spelmansförbund, arrangeras på olika platser i landet. Den som spelar upp bedöms av en jury som består av högt kvalificerade musikmänniskor, själva spelmän. De bedömer den uppspelandes prestation från olika folkmusikaliska utgångspunkter och avger sedan ett utlåtande som kan inne-

bära en utmärkelse. Om den gör det innebär det att spelmannen erhåller ett diplom, ett bronsmärke, ett diplom efter bronsmärke eller Zorns spelmansmärke i silver. Dessutom finns Zorns spelmansmärke i guld som efter förslag från Zornmärkesnämndens jury och beslut av Svenska Ungdomsringens för Bygdekultur riksstyrelse kan tilldelas synnerligen framstående traditionsbärare.

Att Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur nu är huvudman för Zornmärket beror på att organisationen vid 1930-talets början genom en överenskommelse med fru Emma Zorn fick rätten till märket och därmed kunde återge det dess roll som livgivande faktor i svenskt spelmansliv. Stadgar utformades och vid spelmansstämman i Västerås 1933 kunde Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur för första gången dela ut märket i guld, silver och brons. I och med detta förändrades Zornmärket också från deltagarmärke till förtjänstmärke.

Under de 66 år som gått från 1933 till 1999 har 593 spelmän meriterat sig för spelmansmärket i silver, 96 har tilldelats märket i guld.

(Källa www.ungdomsringen.se/zorn/info/info.htm)

MARKNADSTIDNING

SÖDERMANLANDS SPELMANSFÖRBUND

Johansvägen 16
151 39 SÖDERTÄLJE

Odén Christer
Täppstigen 3
645 91 Strängnäs

B

Svenska Låtar, Södermanland

Vår landskapsdel av det klassiska storverket. 207 uppteckningar. Faksimil av originalutgåvan från 1935
Pris 50:-

A G Rosenberg, 420 Svenska Danspolskor

från Södermanland och andra landskap. Faksimil efter utgåvor från 1876–1882
Pris 60:-

Sörmländska visor del I, II, III

Visor för praktiskt bruk från den sörmländska traditionen. Ett 30-tal visor i varje del.
Pris 20:-/styck, kassetter 50:-/ styck

A P Andersson

75 låtar och visor från Södermanland och Närke upptecknade 1880 av skolläraren i Västra Vingåker, August Petter Andersson.
Pris 60:-

August Karlssons låtar

49 låtar från södra Uppland och norra Sörmland som August Karlsson spelade dem.
Pris 50:-

50 Sörmlandslåtar för två fioler

Utgiven till minne av Olof Andersson. Arrangerade av Olof Andersson
Pris 50:-

Sörmlandslåtar

av C G Axelsson, Flodafors. Utgiven 1960. Egna kompositioner.
Pris 50:-

Folkmusik från norra Södermanland,

K P Leffler. Faksimil efter utgåvor från 1899–1900.
Pris 75:-

Morfars fars dansmusik

Berättelser och beskrivningar om den äldre generationens dansnöjen och spelmän och hur traditionen lever idag.
Pris 25:-

August Lindblom

97 låtar ur två spelmansböcker från 1836 och 1856 samt historik om den legendariske storspelmannen.
Pris 50:-

Sörmländska allspelslåtar

Norhäfte samt kassett med gamla och nya allspelslåtar från vårt landskap.
Pris 40:-

Visor & versar

Av Anders Björklund och Gunnar Nordlinder, 87 Sjömansvisor från alla de sju haven.
Pris 50:-

I den sköna Vingåkersbygden, kassett

Folkmusik från Vingåker med Simmings, Anita Hedlund och Christina Frohm.
Pris 50:-

Välkommen till världen, kassett

Visor och ramsor för små och stora barn från den sörmländska traditionen, med våra bästa vissångare.
Pris 50:-

Mina 80 år som spelman 1916-1996,

Axel Andersson minnesbok.
Pris 160:-

Kalsonger blå

och andra visor från Gnesta
Pris 60 kr

Beställ hem våra böcker, noter och kassetter så här:

Ring din beställning till Torsten Gau, tel. 016 – 42 00 70 eller skriv till honom på adress Mestavägen 1A, 632 33 Eskilstuna, så får du ett paket med faktura på posten. Porto tillkommer.